

VÍT HONYS

UMĚLECKÝ VÝZNAM KOSTELA SV. BARBORY U ZAHRÁDEK U ČESKÉ LÍPY

1) Zahradky, kostel sv. Barbory, exteriér, celkový pohled od severovýchodu. Foto: Vít Honys, 2021.

Areál hřbitovního kostela sv. Barbory se zvonicí se nachází na osamocené terénní ostrožně dostupné od severu přístupovým schodištěm s dvojicí soch jižně od současné zástavby obce Zahradky, s níž je spojen komunikací vroubenou alejí. Ta ovšem doplnila starší „valdštejnskou alej“ spojující zámek s bažantnicí až v klasicistním období roku 1799.¹ Takto, s alejí, jej od severu zachycuje v zadním plánu své kolorované veduty Zahrádek s areálem zámku z roku 1818 Jan Antonín Venuto.²

¹ Martin WEBER – Tomáš WERTH, *Identifikace kulturně historických hodnot a kompozičních jevů krajiny na příkladu krajinné památkové zóny Zahradcecko*, Zprávy památkové péče 75, 2015/6, s. 557–564; *Digitální atlas zaniklých krajín*, [cit. 2021-24-08] <https://zaniklekrajiny.cz/atlas/modelova-uzemi/2020/zahradky>. Dle současných výzkumů tato alej měla pohledovou vazbu na výhled z nárožní „astronomické“ věže, která doplnila uzavření čtyřkřídleho zámku při jeho přestavbě do dnešní podoby na sklonku 18. století. Za tuto informaci děkuji Ing. Janě Kohlové. Tento článek vznikl v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity Ministerstva kultury ČR, projektu DG18P02OVV066 *Hortus Montium Mediorum*, Dokumentace, výzkum a prezentace kulturního dědictví vybraných lokalit východního Českého středohoří (2018–2022).

² Jan Antonín Venuto a jeho dílo: *Johann Anton Venuto und sein Werk*, Aleš Veselý (ed.), Havlíčkův Brod 2018, s. 149.

Areál kostela vytváří vizuálně velmi malebný krajinnotvorný celek i dnes (**obr. 1**). Vlastní kostel a samostatně stojící zvonice byly v nepočtené odborné literatuře, vesměs v souvislosti s hypotézami o lokalizaci na přelomu 15.–16. století zaniklé středověké farní vsi Mnichov, dosud považovány za stavby s jádrem z doby před rokem 1550, resp. 1587, ovšem výrazně barokně přestavěné.³ Jejich barokní etapa vývoje však s výjimkou historie kostelních varhan dosud nebyla detailněji zkoumána. Kostel sv. Barbory prokazatelně liturgicky fungoval minimálně od poloviny 17. století, neboť 24. června roku 1660

³ Franz HANTSCHHEL, *Heimatkunde des politischen Bezirkes B. Leipa*, B. Leipa 1904, s. 867; Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech IV.*, Praha 1982, s. 326; Jaroslav PANÁČEK, *Zaniklá farní ves Mnichov a její držitelé*, in: Bezděz 17/2008, s. 5–25. Zde zpochybněna věrohodnost lokalizace Mnichova do okolí areálu kostela sv. Barbory s tím, že zjištění archeologického výzkumu z roku 1985 dokládající založení zvonice k pol. 15. století nevyklučují existenci jednoho z mlýnů s poplužím. Archiv Národního muzea, Rukopisy, inv. č. 338/II, G. A. Wahner, Sammlung alter und neuer Nachrichten betreffend die Kirchbezirke und derselbe Gotteshaue im Leitmeritzer Kreise, Erste Abtheilung von A bis N. Ke kostelu přináší jen velmi stručnou zmínku k předpokládané době původu.

2) Zahrádky, areál kostela sv. Barbory, přístupové schodiště se sochami sv. Ferdinanda Kastilského a sv. Judy Tadeáše.
Foto: Petr Hrubý, 2021.

a 2. července 1661 v něm sloužil mši kardinál Arnošt Vojtěch Harrach.⁴ Vstupní poznatky z prohlídky objektu naznačovaly, že kostel je v rozhodujícím rozsahu novostavbou z více fází průběhu 17. století na místě ke stejnému účelu využitým již dříve; zatímco alespoň u spodní části sousedící zvonice bylo možno předbarokní původ patrně z konce 16. století předpokládat.⁵

Již samotné patrocinium kostela vytváří symbolickou vazbu k jeho hřbitovní funkci. Svatá Barbora, jejíž kult ve střední Evropě získává na významu od sklonku 15. století a vrcholí v období baroka, byla především patronkou umírajících v hodině smrti a v případě náhlého úmrtí, ale i patronkou

horníků; přísluší rovněž mezi Čtrnáct sv. pomocníků.⁶ Zejména v první souvislosti proto nejsou překvapivé výraznější doklady jejího kultu právě v severozápadních Čechách, kde je dodnes dochováno několik hřbitovních kostelů tohoto zasvěcení; mezi nejpůsobivější patří barokní hřbitovní kostel v západočeském Manětíně, připomenout lze rovněž hřbitovní kostel středověkého původu v Maštově u Kadaně, v jádru renesanční hřbitovní kostel v Bakově nad Jizerou či barokní centrální hřbitovní kapli z období okolo roku 1730 v Duchcově, při níž působilo zbožné bratrstvo Navštívení Panny Marie, z kultovních svatyní lze zmínit poutní kostel v západočeském Šipíně.⁷ Byť v blízkém okolí Zahrádek jinou sakrální stavbu s tímto patrocinium nenalzáme, nepřímým dokladem rozšíření úcty ke sv. Barboře je např. barokní socha této světice v nedalekém Kvítkově. Funkce hřbitovního kostela však nemusela být v případě zahrádeckého kostela jediná; i této otázce bude věnován následující text.

⁴ *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, Band 7, Tagzettel 1655–1660, (edd.) Katrin KELLER – Alessandro CATALANO, Wien – Köln Weimar 2010, s. 85, 801. Navíc k roku 1656 byla již pro Zahrádky, Nový Zámek a Borek vedena matrika. Za laskavé sdělení těchto informací děkuji Mgr. Martinu Barusovi.

⁵ Spodní zděná část zvonice se jeví být renesančního původu, snad se vztahem k torzálně dochovanému letopočtu 1587 (viz níže), horní část je výrazně přezděna zřejmě v období klasicismu. Za upřesnění tohoto zjištění děkuji PhDr. Kamilu Podroužkovi, Ph.D.; Lucie KRACÍKOVÁ – Jan SMETANA, *Románská a gotická sakrální architektura v okrese Česká Lípa*, Česká Lípa 2000, s. 77–78; Karel KUČA, *České moravské a slezské zvonice*, Praha 1995, s. 240. Kuča předpokládá dataci buď 1582 nebo 1609, současně vysoko hodnotí malebnost areálu. Datace do osmdesátých let byla dávána do souvislosti s torzem reliéfního letopočtu (1)587 na pískovcovém bloku druhotně vsazeném do západní části ohradní zdi hřbitova (jejíž úprava je dána datací 1837 při severozápadním rohu ohradní zdi) vedle vstupní brány.

⁶ Ke kultu sv. Barbory blíže: Alena KRÁČMAROVÁ, *Barokní legendy a kultury panenských mučednic*, bakalářská práce, Praha, Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, 2021, s. 36–52, [cit. 2022-15-03]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/128378/130306108.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Zastoupení zbývajících světců cyklu Čtrnácti sv. pomocníků bývá v kostelích zasvěcených některému z nich poměrně časté, příkladem může být poutní kostel sv. Víta ve Veitsbronnu severozápadně od Norimberka.

⁷ K duchcovské hřbitovní kapli a jejímu zbožnému bratrstvu blíže: Jiří WOLF a kol., *Duchcov*, Praha 2013, s. 134–136, 153.

3) Zahradky, kostel sv. Barbory, hlavní západní průčelí od JZ. Foto: Vít Honys, 2021.

POPIS STAVEB AREÁLU

Horní část přístupového schodiště vedoucího od severu na vyvýšeninu s areálem kostela sv. Barbory lemuje k příchozímu orientovaná dvojice barokních pískovcových soch (**obr. 2**). Jejich stávající umístění, jak dosvědčují s instalací spojené druhotné zásahy do okrajů horní části schodiště, však není původní. Dle historických mapových podkladů původně stávaly při křižovatce polních cest blíže k Zahradkám a do stávající pozice byly přesunuty zřejmě v souvislosti s budováním aleje při komunikaci vedoucí ke kostelu po roce 1799.⁸

Sochy stojí na protějškově shodných soklových architekturách s dřívky, jejichž jednotlivé strany jsou zdobeny reliéfní obvodovou páskou stáčenou v dolních rozšířených partiích do volut. Vpravo je to vrcholová socha v mírném kontrapostu stojícího sv. Judy Tadeáše, který drží v pravé ruce knihu a v levé přidržuje u těla spuštěný kyj. Vlevo stojí v lehkém kontrapostu socha sv. Ferdinanda Kastilského.⁹ Je oděna ve tříčtvrteční plátové zbroji s nabíranými límcem a hermelínovým pláští, jehož

záhyb přidržuje pravou rukou, na hlavě spočívá knížecí koruna. Levá ruka přidržuje při hrudi vladařské jablko. V detailech obličeje i oděvu kvalitně propracovaná socha působí dojmem majestátní důstojnosti. Kompozičním pojetím se příliš neliší od sochy téhož světce z průčelí kaple v Zaječicích u Mostu či z terasy před jezuitskou kolejí v Kutné Hoře. Otázkou zůstává přítomnost právě tohoto v Čechách poměrně vzácně zastoupeného světce. Ve většině případů byla důvodem souvislost s rodovým jménem panovníka (Mařenice) či patrona – majitele panství (Zaječice).¹⁰ V případě zahrádecké sochy se hypoteticky nabízí možná souvislost s předčasně zesnulým bezdětným bratrem Jana Viléma z Kounic, Ferdinandem Ignácem, po němž Jan Vilém zdědil rozsáhlý majetek, stylové provedení soch i soklových architektur však nasvědčuje dataci do období přelomu 30.–40. let 18. století, tedy již dlouho po smrti Jana Viléma roku 1721.

Vlastní areál kostela se zvonící obklopuje hřbitovní ohradní zeď, jejíž východní polovina je výsledkem mladšího rozšíření v 19. století. Starší část je vesměs tvořena zdí z původně omítaných pískovcových kvádrů, novější pak kombinací

⁸ Za informaci o tomto zjištění děkuji PhDr. Petru Hrubému.

⁹ Tato socha byla i na evidenční kartě kulturní památky mylně identifikována jako sv. Václav, v rámci posledního restaurátorského zásahu R. Šolce (r. 2016) byla socha určena jako sv. Zikmund.

¹⁰ K patrociniu zaječické kaple blíž: SOKA Most, fond Archiv fary Bečov, inv. č. 111, kart. 6, vyjádření knížete Ferdinanda z Lobkovic.

4) Zahradky, kostel sv. Barbory, exteriér od JV. Foto: Kamil Podroužek, 2022.

režných pilířků s užšími vyzděnými omítanými poli. Pískovcový kvádr v západní části zdi poblíž zvonice nese zvětrávající leto-počet (1)587, obdobný kvádr při severním nároží západní části zdi obsahuje v zahloubeném poli nápis ERWEITERT/ Anno 1837// lemovaný reliéfními snítkami s květy. Hlavní brána vymezená dvěma vysokými pilíři z pískovcových bloků završenými hlavicí a s novodobými vraty se nachází v západní straně zdi přímo proti hlavnímu vstupu do kostela. Další vjezdová brána obdobného provedení se nachází ve východní části zdi. Náhrobky v ploše hřbitova jsou vesměs novodobé, jen v jihovýchodní části hřbitova se nachází kovovým plůtkem ohrazená hrobka s postranními náhrobními stélami s eklektickými, převážně novobaročními prvky, o které se opírá socha lkající ženy.

Kostel sv. Barbory představuje orientovanou jednodolní stavbu přibližně na půdorysu latinského kříže, se sakristií s oratoří v patře při severní straně presbytáře a kounicovskou hrobkou předstupující na způsob prosté klasicistní nižší před-síně obdélného půdorysu východnímu průčelí presbytáře. Střechy kryté červeně natřenými plechovými šablonami jsou nad bočními kaplemi polovalbové, nad severní kaplí s polygonálním sanktusníkem s lucernou, nad presbytářem a sakristií s oratoří je společná střecha valbová, nad lodí sedlová.

Vstupní západní průčelí vnějškově spíše prosté stavby je řešeno nejvýpravněji jako trojosé, s hlavním vstupem ve střední ose zdůrazněným obdélným portálem s kamenným

profilovaným ostěním a obvodovou lištou s dnes novodobými dřevěnými dveřmi s kovanou mříží a omítanou přímou nadpražní římsou. Na tuto římsu nasedá orámování obdélného, segmentově zaklenutého okenního otvoru rámované šambránou s obvodovou lištou a s uchy v horních rozích. Boční osy jsou vymezeny dvojicemi toskánských pilastrů, mezi nimiž je vložena prázdná, konchou završená nika rámovaná štukovou šambránou v završující horní části po stranách konkávně probranou, s kapkami pod spodními nárožními. Nad a pod nikami jsou vystupující obdélná pole, z nichž horní jsou ozdobená pod spodními nárožními kapkami. Pilastry vynášejí kladí, ve střední ose prolomené až do úrovně vlysu lizénovým rámem, zakončené výrazně předsazenou korunní římsou. Na tuto římsu nasedá volutový štít zakončený trojúhelným nástavcem, který na okrajích vynášejí toskánské pilastry. V ose štítu se nachází nika, tvarem a lemováním shodná s nikami bočních os průčelí. Vnější okraje štítu se splývavými křídly zakončují podstavce s kamennými koulemi, v nárožích štítového nástavce jsou pískovcové piniové šišky (**obr. 3**).

Severní průčelí lodi zvýrazněné při západním nároží toskánským pilastrem je členěno lizénovými rámy a prostoupeno třemi okenními otvory se segmentovým záklenkem rámovanými štukovou šambránou s lištou po obvodu a kapkami při spodních rozích, přičemž jednotlivé okenní osy oddělují lizény sdužené, užší západní osu jednoduché, s vnitřním lizénovým rámem. V podstatě shodně je řešeno i jižní průčelí lodi, lišící

5) Zahradky, kostel sv. Barbory, klenba presbytáře s oratoří od JZ. Foto: Kamil Podroužek, 2021.

se při průčelí však obdélným, druhotně zazděným dveřním otvorem s kamenným ostěním s lištou vedoucím původně na schodiště kůru. Průčelí navazujících bočních kaplí vytvářejících náznak transeptu jsou lemována lizénovými rámci, okenní otvory jsou termální, rovněž rámované šambránami s lištou po obvodu a kapkami pod spodními rohy, přičemž otvory severního a jižního průčelí jsou zazděné. V západních průčelích obou zmíněných kaplí jsou obdélné dveřní otvory s jednoduchým kamenným ostěním, dnes druhotně zazděné.

Severní průčelí sakristie s oratoří v patře je tříosé, členěné lizénovými rámci, okenní otvory jsou šířkově obdélné, s jednoduchým kamenným ostěním a mřížemi ve špaletě. V krajní východní ose je místo okenního otvoru druhotně zazděný obdélný dveřní otvor s kamenným ostěním. Východní společné průčelí sakristie i presbytáře je bez otvorů, s lizénovými rámci (**obr. 4**). Severní a jižní stěna přístavby kounicovské hrobky u východní části presbytáře jsou hladké, ve východním průčelí je vstupní otvor s plným obloukem ohraničený archivoltoou s obvodovou lištou a vrcholovým klenákem, rámovaný je sdruženými pilastry. Jižní průčelí presbytáře je členěné do tří os lizénovými rámci prostoupenými termálními okny shodnými s okny bočních kaplí.

V interiéru kostela je obdélný presbytář sklenut na toskánských pilastrech spočívající valenou klenbou s výsečemi s hřebínkovitě zvýrazněnými hranami (**obr. 5**), zatímco obdélná loď, oddělená od presbytáře segmentovým vítězným obloukem, je plochostropá, s fabionem podloženým profilovanou římsou. Boční kaple, oddělené od přední části lodi prostupem završeným segmentovým obloukem, jsou sklenuté klášterními

klenbami. Na západní straně lodi se nachází dřevěná kruchta půdorysně zalamovaná do tvaru U, s balustrovým dřevěným zábradlím tvořeným soustruženými kuželkami kruhového průřezu, za nimiž se nachází šedě natřené bednění, a nárožními masivnějšími profilovanými čtyřbokými, v rozích okosenými sloupky. Vstup na kruchtu, vynášenou dřevěnými sloupky, byl původně vnějším, dnes zazděným, vstupním otvorem s krátkým schodištěm na dřevěnou mezipodestu s přízedním dřevěným schodištěm, dnes přístupnou dodatečně dobudovaným dřevěným schodištěm z podkruchtí. Oratoř v patře nad sakristií, z níž je přístupná zalamovaným schodištěm, je částečně zastropena dřevěným barokním záklopovým stropem s okosenými hranami trámů a záklopovými prkny, pokrytými novějším bílým degradujícím nátěrem (**obr. 6**).¹¹ Kování závěsů přístupových dveří s otiskem krabicového zámku je však raně barokní, s jednoduchým gravírováním a tedy sekundárně užitě (**obr. 7**). Barokní kování nacházíme i na nízkých jednokřídlých dvířkách z vnější schodišťové strany východní zdi, připomínajících nakládací otvor topeniště (je tedy pravděpodobné, že oratoř byla vyhřívána). Do lodi a severní boční kaple se oratoř otvírá proraženými termálními otvory. Krov nad oratoří se jeví jako nejmladší, z druhotně užitého dřeva, zjevně nahrazující starší, již nedochovaný krov.¹² Tyto skutečnosti dosvědčují,

¹¹ Nelze vyloučit, že pod tímto nátěrem se mohou ukrývat reliktky původní jednoduché ornamentální malované výzdoby, byť lokálně odpadlá místa nátěru tomu nenasvědčují.

¹² Za tuto informaci vycházející z průzkumu konstrukce děkují PhDr. Kamilu Podroužkovi, PhD.

6) Zahrádky, kostel sv. Barbory, interiér, záklopový strop oratoře. Foto: Vít Honys, 2021.

že oratoř byla k presbytáři přistavěna později, snad společně s bočními kaplemi.

Architektura kostela nepochybně souvisí s obdobím 17. století, přičemž architekturu presbytáře s ohledem na poměrně masivní zděnou příčku se vstupním otvorem do krovu nad prostor lodi i ještě renesanční charakter krovu – jedná se o stojatou podhřebenovou stolicí s ondřejskými kříži – lze považovat za nejstarší část z období přelomu 16.–17. století.¹³ Signifikantní hřebínkové hrany klenebních výsečí se objevují ovšem v širším časovém rozmezí až do třetí čtvrtiny 17. století, např. u Carrattioho kostela sv. Víta v Tuchoměřicích z let 1665–1672.¹⁴ Nelze vyloučit, že po jisté přechodné období na tento presbytář mohla navazovat starší či nedokončená provizorně zastropená loď. Její návazné dokončení mohly oddálit např. události období nevolnického povstání roku 1680, právě zde bouřlivě graduující, ale i přechodná změna majetkové držby Zahrádek v téže době, než se roku 1696 opět dostaly do kounicovského majetku. Zbudování aktuální lodi bezprostředně předcházelo pořízení varhanního pozitivu v letech 1689–1692 na nový kůr, dopláceného ještě v následujících letech, a je pro tuto dobu věrohodně doloženo účty za stavbu „der neuen Hall“ Michaelu Kirchnerovi z České Lípy včetně jejího pokrytí, nových dveří a zasklení oken.¹⁵ Tomuto období by nasvědčovaly i některé zdobné detaily zdánlivě konzervativněji se tvářícího hlavního, západního průčelí. Další úpravy, konkrétně přístavby bočních kaplí a sakristie s oratoří byly uskutečněny počátkem 18. století, nejpozději do roku 1715, neboť v letech 1715–1717 zedník Andreas Lihemann vybilil dvě kaple, chór a oratorium, natřel okna a dveře barvou (vedle

¹³ Za upřesnění charakteristiky a datace krovu děkují PhDr. Kamilu Podroužkovi, PhD. Dendrochronologické vyhodnocení odebraného vzorku dřeva z krovu nebylo v době odevzdání tohoto příspěvku ještě k dispozici.

¹⁴ Jakub BACHTIK – Richard BIEGEL – Petr MACEK, *Barokní architektura v Čechách*, Praha 2015, s. 141.

¹⁵ SOKA Česká Lípa, fond Farní úřad (dále FÚ) Holany, inv. č. 131, kniha kostelních účtů Zahrádky 1686–1743. Kostel v Zahrádkách byl přibližně od konce padesátých let 17. století filiálkou farnosti Pavlovice až do vzniku samostatné farnosti Holany roku 1754. Za informaci děkují Mgr. Martinu Barusovi.

7) Zahrádky, kostel sv. Barbory, interiér, detail kování dveří do oratoře. Foto: Vít Honys, 2021.

obdobných prací na věži).¹⁶ Dílčí úpravy byly provedeny také kolem roku 1836, jak dokládají dílčí úpravy krovu s datacemi ve štítu. Architektura kostela v rámci typologie venkovských kostelů tohoto období dle Rostislava Šváchy souvisí již s obdobím, kdy prvotní posttridentskou střídmost a prostotu těchto staveb vystřídal dekorativnější planimetrismus, byť ze tří jím prezentovaných typů se pouze částečně blíží typu sálu s přízvedními pilíři, avšak s nezaklenutou lodí, zastropenou plochým stropem s fabionem, včetně bočních kaplí připomínajících od 80. let 17. století se uplatňující mělký transept.¹⁷ K presbytáři kostela pak byla roku 1803 připojena střízlivá přístavba kounicovské hrobky.

Samostatná hranolová zvonice je situována nakoso před severozápadní částí hlavního průčelí kostela sv. Barbory. Jde o dvoupatrovou zděnou omítanou stavbu na čtvercovém půdorysu, zastřešenou osmibokou cibulovou střechou krytou dřevěným šindelem s lucernou se završením makovicí s železným latinským křížem. Jihozápadní průčelí je v přízemí pročleněno vstupním otvorem s kamenným ostěním, ukončeným plným obloukem, v němž jsou osazeny jednokřídlé dřevěné

¹⁶ SOKA Česká Lípa, FÚ Holany, inv. č. 131, kniha kostelních účtů Zahrádky 1686–1743, účty z let 1715–1718. Je možné, že budování kaplí souvisí již s účetně doloženými pracemi na dvou nových oknech včetně materiálu v letech 1704–1706. V letech 1717–1718 byly placeny práce na opravě střechy a okenních tabulkách, v kostele pak truhlářské práce v ceně 17 zl.

¹⁷ Rostislav ŠVÁCHA, *Typy venkovských kostelů v 17. století*, Zprávy památkové péče 77, 2017/1–2, s. 87–98.

8) Zahrádky, kostel sv. Barbory, interiér, renesanční náhrobek v severní boční kapli. Foto: Kamil Podroužek, 2022.

svlakové dveře. Nad dveřním otvorem je malý, výškově obdélný okenní otvor s kamenným ostěním bez profilace. Výrazně větší je okenní otvor ve druhém patře, ukončený plným obloukem a uzavřený dřevěnými žaluziemi. Shodně řešená, ovšem bez vstupních otvorů, jsou i zbývající průčelí s výjimkou jihovýchodního. To v přízemí prostupuje vstupní otvor s kamenným ostěním ukončeným plným obloukem s okosenou hranou, v němž jsou osazeny jednokřídlé dřevěné dveře rámové konstrukce, s absencí okenního otvoru bezprostředně nad ním. Jednotlivá průčelí jsou završena profilovanou korunní římsou, nároží jsou zvýrazněna v bělavém odstínu malovanými lizénami.

Přízemí a první patro je zděné z pískovcových kvádrů, druhé patro z cihel. Interiér je plochostropý s trámovými stropy

a přízedním dřevěným zalamovaným schodištěm s rohovou mezipodestou, na níž byl nalezen vyřezaný klínový měch z původní dvojice klínových měchů ze stávajících Ruschových varhan. Ve druhém patře je barokní zvonová stolice, v níž se však po válečných rekvizicích zachovaly dva druhotně osazené zvony od chomutovského zvonáře Herolda z roku 1934 na závěsech ze železných traverz.

Z pískovcových ostění portálů v přízemí lze jihovýchodní přiřadit přibližně ke sklonku 16. století (1587?), u druhého je datace sporná, neboť není zcela jasné, zda jeho stávající umístění je původní s ohledem na okolní stopy úpravy přezděním. Jak již bylo zmíněno, spodní část obvodového zdiva zvonice má pozdně renesanční základ, zatímco horní část je později výrazně přezděna, možná až v období rozšíření hřbitova (1837), byť završení zvonice bání nepochybně souvisí s dokončovacími pracemi na sousedícím barokním kostele.

VNITŘNÍ VYBAVENÍ KOSTELA

V interiéru kostela je nejstarším uměleckým prvkem do západní zdi severní boční kaple zapuštěný figurální náhrobek Wolfganga Tendela z Ehrenfeldu z červeného mramoru zobrazující ve vysokém reliéfu frontálně situovanou postavu v antinomii na schodišťovém stupni stojícího muže – rytíře v plátové zbroji, jehož hlava s plnovousem však v pozici ležícího spočívá lehce zabořená do podušky se střapci v rozích. V pravé ruce drží helmici a v levé meč. Obvod obíhá částečně čitelný rytý německý kapitální nápis: MORVM M.D.LXXX.DEN. XXVII A ZWISCHEN[---]/[---]/ (W) OLFANG TENDEL VONN ERENFELT IN GOT/[---]/. ¹⁸ Náhrobek s poněkud toporným provedením figurálního reliéfu je v dolní třetině poškozen a laicky doplněn v partii nohou, odsekána je i horní partie s nápisem. Jde o jediný dochovaný prvek dokládající dobou vzniku souběžnou existenci zdejší sakrální stavby, z níž pochází, ovšem druhotně vsazený do stávající pozice (obr. 8). Další dochované vybavení pochází již z doby barokní.

Hlavní oltář v presbytáři představuje barokní dřevěnou polychromovanou architekturu jednoosého edikulového retabula s nástavcem, vroubeného lehce předstupujícími dvojicemi hranolových soklů, z nichž přední byly původně určeny pro nosné prvky, zadní pak vynášející kanelované pilastry s kompozitními hlavicemi vynášejícími úseky zalamovaného kladí, prostoupené uprostřed segmentovým rámem titulárního oltářního obrazu (po roce 1990 odcizen, dnes nahrazen novodobým). Nad ním původně také bývala dnes odcizená kartuš. Do boků pak vybíhají volutové konzoly. Tabernákl oltáře je již novodobý, druhotně osazený. Oltářní retabulum spočívá na lehce projmuté zděné menze, jejímuž čelu předstupuje

¹⁸ Uváděný letopočet úmrtí zemřelého se nemusí nutně shodovat s datací zhotovení náhrobku, který mohl být vyhotoven i s několikaletým zpožděním; nicméně je tento náhrobek svědectvím existence zdejšího, tou dobou nepochybně nekatolického kostela, minimálně závěrem devadesátých let 16. století. Jeho původní umístění mohlo být v přední části dnes již zaniklé lodi kostela.

9) Zahradky, kostel sv. Barbory, interiér presbytáře s hlavním oltářem. Foto: Vít Honys, 2021

na plátně malované antependium. V jeho středu je v kruhovém medailonu znázorněna na oblačném pozadí polopostava sv. Barbory s korunkou na hlavě, kalichem přidržovaným levou rukou před hrudí a s atributem věže po straně. Zbývající plochu vyplňují akantové rozviliny na červeném a hnědém pozadí, které společně se stylem poněkud rustikalizované ústřední malby naznačují vznik antependia v období počátků raného baroka, tedy ve starší fázi existence hlavního oltáře ještě před vznikem stávajícího oltářního retabula někdy po roce 1652 (obr. 9, 10).¹⁹ Dekorativní malba se však nachází i na rubové straně dřevěného obvodového rámu.²⁰ V nástavci nad segmentově vyklenutým frontonem je vsazen původní obraz Panny Marie Pomocné – Pasovské vroubený pilastry zdobenými zlacenými reliéfními girlandami.²¹ Na uprázdněných postranních soklech a bočních konzolách je umístěno

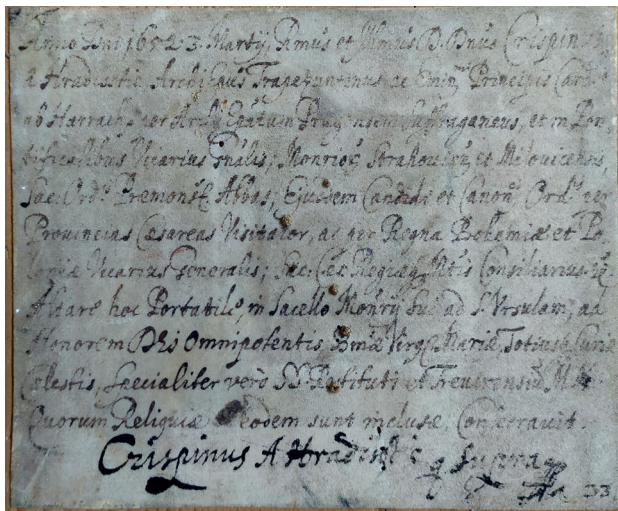
¹⁹ Existence starší formy hlavního oltáře v období mezi lety 1652–1660 je doložena textem o konsekraci na portatilu hlavního oltáře z roku 1652; tento oltář byl nepochybně dohotoven do roku 1660, kdy zde sloužil mši kardinál Harrach (viz pozn. 4).

²⁰ Na základě této skutečnosti nelze vyloučit, že šlo původně o antependium oboustranné.

²¹ Není jasné, zda se k hlavnímu oltáři nevztahuje v kostelních účtech z let 1717–1718 zmíněné vyhotovení kounicovského erbu sochařem z České Lípy za 8 zlatých, který omaloval nejméně jeden malíř za 7 zl. 30 kr.

symetricky šest dřevěných polychromovaných barokních soch z původně kompletního souboru Čtrnácti sv. pomocníků v nouzi, mezi které patronka kostela sv. Barbora patří. Tyto sochy sem byly umístěny druhotně při odstranění předních dřívků retabula, snad již bezprostředně po období mezi lety 1707–1709, kdy se v kostelních účtech začíná po celé století objevovat výdaj za občerstvení kostelníkům a kantorovi na svátek Čtrnácti sv. pomocníků.²² Od levého kraje je to sv. Blažej v lehkém kontrapostu oděný v biskupském rouchu se zeleným pluviálem obtáčejícím se překládanými záhyby kolem levé ruky, původně přidržující atribut svící, zatímco pravá ruka přidržuje berlu. Následuje sv. Vít v obdobném postoji s vlnitými vlasy splývajícími po stranách obličeje, knížecí korunce a hermelínovém plášti vytvářejícím věnec kolem pravého boku s cípem zaklesnutým za pasem; pravá ruka přidržuje atribut knihy s kohoutem a levá mučednickou ratolest. Poslední je sv. Markéta s korunou na hlavě a drakem u nohou v modrých šatech a hnědočerveném plášti, jehož cípy jsou přehrnuty přes pravou ruku přidržující při těle pod levým bokem křížek.

²² SOKA Česká Lípa, FÚ Holany, inv. č. 131, kniha kostelních účtů Zahradky 1686–1743, účty z let 1707–1709. Tyto výdaje převyšovaly obdobné výdaje na výroční svátek patronky kostela sv. Barbory. Za informaci děkuji Mgr. Martinu Barusovi.

10) Zahrádky, kostel sv. Barbory, text portatile z menzy hlavního oltáře z roku 1652. Foto: Táňa Šimková, 2021

Vpravo zleva stojí sv. Kateřina v lehkém kontrapostu s rozkvétající ratolestí u nohou, s korunou na hlavě, v modrých šatech a vínovém plášti, jehož cíp přidržuje levou rukou, zatímco pravá třímá atribut meče. Následují sv. Erasmus v biskupském rouše s vínovým pluviálem, jehož cíp přidržuje při těle levou rukou, (atribut v diagonálně orientované pravé ruce chybí) a sv. Pantaleon, mladík v oděvu římského vojáka s modrozeleným pláštěm obtáčeným kolem boků a přidržovaným levou rukou, zatímco pravá je přibita hřebem k hlavě. Sochy jsou ze zadní strany vydlabány. Další ze souboru soch byly rozmístěny na etážové římsě a tři po stranách korunní římsy nástavce a v jeho vrcholu, ty však byly po roce 1990 odcizeny. Jedná se v detailech o kvalitně řezané a proporčně vyvážené dřevorezby s pouze lehkými náznaky dynamiky, datovatelné do první čtvrtiny 18. století, zatím bez autorského určení. Kult Čtrnácti sv. pomocníků v nouzi se k nám rozšířil v pozdním středověku z prvotního ohniska ve Vierzehenheiligen ve Francích, dnes významného poutního místa, a jeho zprostředkovatelem byl vedle konventu v západočeských Světcích u Tachova pro námi sledovanou oblast především konvent františkánů observantů v Kadani, kde při klášterním kostele vzniklo významné poutní místo opředené několika legendami. Díky němu se v řadě kostelů zejména západní části severních Čech v době barokní nacházely či dodnes nacházejí oltáře Čtrnácti sv. pomocníků.²³ Zahrádecký kostel tedy představoval další zjištěné lokální ohnisko tohoto kultu. Oltářní architektura vykazuje některé shodné prvky s architekturou retabula hlavního oltáře kostela Povýšení sv. Kříže v České Lípě, který měl kostelu věnovat Jan Vilém z Kounic roku 1697.²⁴ Rozdíl je zde vedle řešení oltářního

nástavce, který je u oltáře kostela sv. Kříže v podstatě zmenšeninou architektury retabula, patrný především v lehce dynamizující půdorysné sestavě postranních pilastrů a sloupů retabula. Ty jsou u zahrádeckého oltáře ke středu řazené po lehce předstupujících liniích, zatímco u českolipského oltáře s dvojicemi různě řešených sloupů ke středu naopak ustupují a vytvářejí tak náznak prostorové jímky.²⁵ Kromě toho českolipský oltář dává přibližnou představu o původním řešení křídlových partií retabula zahrádeckého oltáře, neboť zde je dochováno původní řešení kombinace zlacených křídlových řezeb s prostupujícími postavami světic na bočních konzolách. Nelze tedy vyloučit, že zahrádecký hlavní oltář mohl vyjít ze stejné dílny, přítomnost akantových řezeb nasvědčuje dataci do období devadesátých let 17. století.

Oltář představuje oltářní mřížka – dřevěná balustráda čtyřbokého půdorysu připevněná v zadní části dřevěnými příčkami k architektuře hlavního oltáře (obr. 11). Tyto příčky mohou souviset s opravou zmíněnou v kostelních účtech z let 1689–1692, dosvědčující současně starší vznik mřížky.²⁶ Balustráda ze tří stran obsahuje řadu polokružek v přední části soustružených a v zadní plochých. Prolomena je v čelní straně dvoukřídlovými, vně otvíratelnými dvířky a z každé strany jednokřídlovými dvířky bočními. Raně barokní balustráda tohoto typu, odpovídající spíše 70.–80. letům 17. století, a tedy zřejmě převzatá ze starší vývojové fáze hlavního oltáře ještě před zřízením stávajícího oltářního retabula, je ve zdejších regionu dochována zcela ojediněle a představuje tak uměleckoemselný artefakt cenné výpovědní hodnoty.

S obdobím sklonku 17. století nepochybně souvisí i dvojice obrazů – olejomalba na východní stěně presbytáře za hlavním oltářem. Levý z nich představuje na temném pozadí stojící Pannu Marii Bolestnou v červenavém rouše a modrém plášti, jehož cíp obtáčí pravý bok, s obličejem natočeným s lehce útrpným pohledem k divákovi. Meč bolesti je diagonálně vbodnut do hrudi, levá ruka přidržuje na hrudi bělavou roušku, dlaň pravé ruky je pokleslá v němém gestu. Pravý představuje na temném pozadí v lehkém kontrapostu stojícího trpícího Krista uvázaného u sloupku pro bičování, s útrpným pohledem směřujícím vzhůru. Jde o kvalitně malovaná díla zatím neznámého autora zjevně však ovlivněného charakterem škrétové malby, s ušlechtilé měkkou modelací.²⁷

Kazatelnu při epištolní straně vítězného oblouku charakterizuje poměrně jednoduché dřevěné polygonální raně

²³ Např: Mašův, kostel Panny Marie, Mukov, kostel sv. Prokopa, Louny, hřbitovní kostel Čtrnácti sv. pomocníků, Brloh, kostel sv. Havla, Teplice, děkanský kostel sv. Jana Křtitele; soubor soch tohoto cyklu se nacházel kolem kaple sv. Jana Nepomuckého v Děčíně Chrástu (dnes v interiéru na jejím místě zbudované hrobní kaple Thunů).

²⁴ [cit. 2022-13-04]. Dostupné z <https://lipamusica.cz/cs/ceska-lipa-kostel-povyseni-sv-krize>; s využitím údajů: Jaroslav PANÁČEK – Michal PANÁČEK, *Kostely v České Lípě*, Česká Lípa 2013.

²⁵ Obě tyto půdorysné dispozice oltářních architektur edikulových oltářů se v pražském centru začínají projevovat v období po roce 1679–80; v regionálních podmínkách se jejich reflexe mohla projevit i téměř s desetiletým zpožděním. Blíže Mojmír HORYNA, *Pražská retabulová tvorba*, disertační práce, Praha, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 1973, zejména s. 218.

²⁶ SOKA Česká Lípa, FÚ Holany, *Kniha kostelních účtů Zahrádky 1686–1743*.

²⁷ V prvním desetiletí 21. století byly všechny obrazy (vč. antependia hl. oltáře) odborně konzervovány akad. mal. Evou Votočkovou, přičemž nebyla nalezena žádná autorská signatura. Za informaci děkuji Mgr. Ladě Hlaváčkové, diecézní konzervátorce litoměřické diecéze.

11) Zahrádky, kostel sv. Barbory, detail chórové mřížky a antependia hlavního oltáře. Foto: Vít Honys, 2021

barokní řečniště pročleněné zahluubenými plochami lemovanými zlacenými zalamovanými lištami a podepřené obdobně pojatým dřevěným hranolovým sloupkem s kamennou patkou s ustupující profilací v horní části (**obr. 12**). Povrch je dnes opatřen mladším šedobílým nátěrem, pod kterým prosvítá v místech poškození jednoduché šedavé mramorování, bez výzdoby. Raně barokní původ z poslední třetiny 17. století prozrazuje i kování vstupních dveří.

V severní boční kapli se nachází raně barokní boční oltář; dřevěná portálová jednoosá architektura retabula vroubená bočními sloupky na hranolových soklech s dřívky zdobenými granulací a zakončenými korintskými hlavicemi, vynášejícími zalamované kladí s profilovanou římsou a stopou otisku chybějící středové kartuše (**obr. 13**). Na ní spočívají ze stáčených volut vyběhající fragmenty prolomeného frontonu a středový nástavec. Architekturu doplňují masivní boltcové křídlové řezby, obdobné se nacházejí i ve cviklech horních rohů nad obloukem zakončeným otvorem pro odcizený oltářní obraz. Čela kazet soklů pod sloupy zdobí reliéfní řezba váz s úponky. Dle zachovalého textu bylo portatle tohoto oltáře konsekrováno roku 1652 v kapli strahovského kláštera. Byť je třeba vzít v úvahu, že konsekrace mohla proběhnout o něco dříve než zhotovení oltářního retabula vlastního, tedy v souvislosti s úmyslem na zřízení oltáře; vznik této oltářní architektury lze tedy klást do období pokročilých padesátých let 17. století, což by představovalo zřejmě nejstarší příklad dochovalé raně barokní oltářní architektury na Českolipsku, navíc velmi kvalitní po řezbářské stránce. Architektuře dnes bohužel chybí původní oltářní obraz, znázorňující v poněkud rustikalizované formě sv. Annu Samotřetí a drobný obraz Nejsvětější Trojice triumfálního typu z nástavce, stejně jako kartuš pod středem etážového kladí, která dle dochovalé starší černobílé

fotografie ještě celistvého stavu obsahovala erb Kouniců s iniciálami a letopočtem 1674.²⁸ Tento letopočet se však s velkou pravděpodobností vztahuje k provedení polychromie oltáře, která tou dobou bývala velmi nákladná a mohla být provedena s odstupem i více než desetiletí od jeho zhotovení. Vzhledem k tomu, že v době pořízení tohoto oltáře neexistovala nejen boční kaple, ale ani stávající loď, je otázkou, kde se tento poměrně reprezentativní oltář v kostele původně nacházel a zda nemohl být přenesen na stávající místo i z jiné svatyně na kounicovském panství.

Protějškový boční oltář, z něhož se zachovaly vedle menzy s antependiem jen fragmenty spodní části přizdního retabula s reliky akantových palmet a samostatně zavěšený obdélný oltářní obraz Anděla strážce s již lehce dynamizovaným výjevem z profilu se vznášejícího anděla s dítětem poukazujícího gestem ruky na symbol Víry v lehce prosvětlených oblacích na krajinném pozadí. Obraz byl původně opatřen rámem z bohatých akantových řezeb, přispívajících k datování oltáře do období počátku 18. století, byť u obrazu samotného nelze vyloučit dataci k období přelomu 17.–18. století. K roku 1725 byly v kostele připomínány tři oltáře včetně čtyř sad oblečků na blíže neidentifikovanou sošku Panny Marie.²⁹ Na tomto oltáři se měla o něco později nacházet jakási skříňka s mariánskou sochou.³⁰ Z doby barokní pocházejí také lavice v lodi s prokrajovanými bočnicemi.

²⁸ Za umožnění shlédnutí této fotografie (nedatovaná, zřejmě ze 70. let 20. století) děkuji Mgr. Ladě Hlaváčkové, diecézní konzervátorce litoměřické diecéze.

²⁹ Archiv biskupství litoměřického, AF I Holany, inventář kostela z roku 1725.

³⁰ SOKA Česká Lípa, FÚ Holany, inventář z r. 1823.

12) Zahrádky, kostel sv. Barbory, interiér, detail kazatelny.
Foto: Kamil Podroužek, 2021.

Do kostela měly být také přeneseny ze zámecké kaple v Zahořanech u Litoměřic roku 1781 ostatky sv. Viktorina.³¹

Hudební složku liturgie okrašlovaly již před rokem 1690 blíže nespecifikované varhany. Další doložené postavil na právě dokončený kůr lodi kostela lokální varhanář Tobias Anton Melzer z nedalekých Hostíkovíc, přičemž mu bylo dáno 9 zl. za prodej starých varhan.³² Stalo se tak v letech 1689–1692, nástroj – pozitiv měl šest rejstříků, měchy byly tahány provazy, z čehož lze soudit, že se nacházely na samostatné konstrukci za nástrojem; při instalaci na kůr pomáhal místní kantor, který za tuto práci obdržel 20 zl., zatímco Melzerovi, který nástroj opravil ještě roku 1697, bylo vyplaceno celkem 91 zl.³³ Nástroj, opravovaný v letech 1704–1706, byl při dalších

³¹ Jaroslav SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen, V. Leitmeritzer Kreis, Prag und Wien 1787*, s. 245–246. (zmíněny ostatky sv. Viktorie). ANM, Rukopisy, inv. č. 3338/II, G. A. Wahner, Sammlung alter un neuer Nachrichten betreffend die Kirchbezirke und derselbe Gotte-shause im Leitmeritzer Kreise, Zweite Abtheilung von M bis Z, f. 471, uvádí transfer těchto statků do kostela sv. Maří Magdaleny v Holanech, jde však o pozdější údaj, patrně z počátku 19. stol.

³² SOKA Česká Lípa, FÚ Holany, inv. č. 131, kniha kostelních účtů Zahrádky 1686–1743, účet za léta 1689–1692; Blíže k osobnosti T. A. Melzera, varhanářsky činného v sousedních Hostíkovících a Stvolínkách srov. Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři na Českolipsku*, Česká Lípa 1996, s. 16.

³³ SOKA Česká Lípa, FÚ Holany, kniha kostelních účtů Zahrádky 1686–1743, účet za léta 1689–1692, 1694–1696 (doplatek 20 zl.); T. HORÁK, *Varhany a varhanáři na Českolipsku*, s. 87.

stavebních pracích na kostele v letech 1715–1717 nejmenovaným varhanářem přepracován na ovládání rejstříků šesti táhly (které nepochybně nahradily původní výkyvné rejstříkové páčky), v následujících letech 1717–1718 mu bylo zapláceno za sesazení a přeložení měchů na nové ovládání (práci mohl provést žandovský varhanář Wöhle, který nástroj poté opravil roku 1719 a 1722). V roce 1726 nástroj za 5 zl. přeladil do tehdy se prosazujícího tzv. francouzského tónu (tedy níže, než ladění stávající) liberecký varhanář Richter, roku 1756 proběhla poslední oprava nástroje. Na základě smlouvy z 29. ledna 1765 byly tehdy cvikovským varhanářem Johannem Ruschem postaveny nové, dodnes dochované varhany dokončené 15. října toho roku.³⁴ Starý Melzerův nástroj byl po opravě za 20 zl. přenesen do kostela v Holanech. Rusch varhany přeladil roku 1789, následně nástroj udržovali zdejší truhláři. Roku 1827 varhany opravil Josef Tauchmann ze Štětí, větší opravu za 164 zl. konvenční měny provedl neznámý varhanář roku 1839 a roku 1848 za 70. zl. bratři Fellerové z Libouchce. Drobné opravy v letech 1880 a 1883 provedli Franz Müller z Janova se synem Antonem. Roku 1900 byl dodán nový plovákový měch situovaný dodnes vedle varhan do severozápadního rohu kůru.³⁵

Za válečných rekvizic první světové války byl přes nákres prospektu, zasláný jako příloha k žádosti o vynětí varhan z rekvizice, odebrán původní prospektový Principál 4'.³⁶ Ten v meziválečném období nahradila zinková Gamba 8' teplického varhanáře Ladislava Hausera. Nástroj byl opraven zaměstnanci státního podniku Hudební nástroje v České Lípě roku 1970 a opět kolem roku 2000, kdy byl monochromní krémový nátěr nástroje přetřen v hnědočerveném odstínu v kombinaci s krémovým odstínem říms (obr. 14); bohužel také došlo ke svévolné dílčí úpravě rejstříkové dispozice do dnešní podoby.³⁷

Skříň varhan vyrůstá z hranolového postamentu, rozšiřujícího se po stranách bočními konzolami na úroveň píšťalové skříňe s klasickým třívěžovým prospektem se střední vyšší věží na segmentovém půdorysu a nižšími postranními věžemi

³⁴ Johann Rusch (11. 1. 1728–10. 9. 1791) pocházel z tyrolského Dornbirnu, již jako vyučený varhanář (patrně u vídeňského varhanáře J. Henckeho) získal první zakázku v Čechách pro augustiniány v Pšovce roku 1760 (zachována pouze částečně upravená skříň s novým strojem), následně postavil reprezentativní varhany ve Cvikově (1762–1764, dochována pouze skříň), kde se zprvu usadil, a v augustiniánském klášterním kostele v Bělé pod Bezdězem. Varhany v Zahrádkách jsou jediným severočeským dochovaným jednomanuálovým nástrojem J. Rusche z období cvikovského pobytu před trvalým přesídlením do Litoměřic, kde získal roku 1769 měšťanské právo. Blíže Tomáš HORÁK, *Varhany a varhanáři Litoměřicka a Roudnicka*, 2013, s. 17; Tyž, *Výtvarní umělci, umělečtí řemeslníci a výrobci hudebních nástrojů v Litoměřicích 16.–19. století*, Litoměřice 2007, s. 156–159.

³⁵ T. HORÁK, *Varhany a varhanáři na Českolipsku*, s. 87.

³⁶ Vít HONYS, „V kalamitě, která má potkati naše české varhany...“ *Rekvizice varhanních píšťal v 1. světové válce*, Zprávy památkové péče 74, 2014/4, s. 315.

³⁷ Z píšťaliště tak beze stopy zmizely cenné, snad druhotně ze staršího nástroje užité cínoolověné kryté píšťaly, nacházející se zde ještě v polovině devadesátých let 20. století.

13) Zahrádky, kostel sv. Barbory, interiér, boční oltář v severní kapli.
Foto: Kamil Podroužek, 2021.

na půdorysu trojbokém, propojenými se střední věží nižšími plochými mezitravé. Řezbářskou výzdobu nástroje tvoří dnes bronzované rokokové řezby nad ústími píšťal a nad mezitravé. Nad ústími píšťal mezitravé bohužel již chybí a je nepochybné, že již dlouhodobě chybí po stranách prospektu i dobově obvyklé křídlové řezby, které již nezachycuje žádná dochovaná historická fotodokumentace. Pozorný pohled však odhalí i další dodatečnou úpravu, totiž netradiční situování prospektových píšťalnic již v horní úrovni profilace spodní prospektové římsy bez návazného vlysu kryjícího ucpávky ventilové komory manuálové vzdušnice. Ty jsou zde netradičně dostupné vyjímatelným dřevěným krytem až bezprostředně pod římsou. Toto řešení se nevyskytuje u žádného z dochovaných nástrojů J. Rusche, ani jiných dobových nástrojů a je

důsledkem dodatečného snížení původní výškové polohy manuálové vzdušnice cca o 15 cm níže. Došlo k tomu nepochybně v důsledku vsazení píšťal Gamby 8' do prospektu Ladislavem Hauserem v meziválečném období ve snaze o zvýšení prostoru pro píšťaly o oktávu nižší než píšťaly původního Principálu 4', a tudíž téměř dvojnásobně delší. Původní hrací stůl je vestavěn v čele postamentu zády k oltáři. Obsahuje původní manuálovou klaviaturu s ozdobně vyřezávanými čely celotónových kláves, po jejichž stranách je ve dvou vertikálních řadách seřazeno osm původních soustružených manubrií, i původní klaviaturu pedálovou (**obr. 15**). Původní se jeví být i mechanická traktura a zásuvkové vzdušnice; v převážné míře také píšťalový fond a rejstříková dispozice:

14) Zahrádky, kostel sv. Barbory, interiér, prospekt varhan.
Foto: Vít Honys, 2021.

Manuál (C–c3, 45 tónů, krátká oktáva)

Copula 8' (dřevo, kryt)

Principal 4' (dnes Gamba 8', zinek)

Copula 4'

Kryt 4' (krytý, olovo, starší rejstřík zřejmě převzatý z Melzerových varhan, dnes nahrazen Salicionálem 8', spodní oktáva kombinovaná s Copulou)

Quint 2 2/3' (cín, původně v poloze 1 1/3', dnes Oktáva 4')

Octav 2' (cín, slitina)

Mixtur 3x (cín, slitina)

Pedál (C–a, 18 tónů, krátká oktáva)

Octavbas 8' (dřevo, otevřený)

Nástroj, jehož řezbářská výzdoba nedosahuje kvalit výpravnějších prospektů téhož autora ve Cvikově či Bělé pod Bezdězem, představuje dobově rozšířený typ rokokového jihoněmeckého nástroje s progresivně průběžným osmnáctitónovým pedálem bez repetujících půltónů malé oktávy. Přes problematické zásahy a úpravy posledního století je nadále hodnotným prvkem akusticky příznivého interiéru.

ZÁVĚR

Dosavadní hypotézy o období vzniku současného kostela sv. Barbory se zvonící lze tedy v podstatě potvrdit; v jádru jde o pozdně renesanční architekturu (presbytář kostela, přízemí

15) Zahrádky, kostel sv. Barbory, hrací stůl varhan. Foto: Vít Honys, 2021.

zvonice), dokončovanou do podoby dnešního barokního vzhledu ve více fázích období druhé poloviny 17. až počátku 18. století. Významná z hlediska souvislostí je skutečnost, že v tomto stylu vznikala v době, kdy okolní, poněkud řidší síť kostelů vyplňovaly jen nevelké sakrální stavby středověkého původu (např. kostel Nejsvětější Trojice v nedalekých Hostíkovcích). Zajímavým zjištěním je poznatek o možnosti vytápění prostoru barokní patronátní oratoře. Přes škody způsobené trestnou činností v závěru devadesátých let 20. století se v interiéru dochovaly cenné prvky barokního vnitřního vybavení. Je to především raně barokní oltářní architektura bočního oltáře sv. Anny ze třetí čtvrtiny 17. století s kvalitními boltcovými řezbami, snad nejstarší tohoto druhu na Českolipsku, dále pak raně barokní antependium hlavního oltáře a snad i oltářní mřížka a kazatelna z přibližně téže doby. Vedle dochovaných obrazů – olejomalb, si zasluhuje pozornost i stávající retabulum hlavního oltáře z devadesátých let 17. století nedlouho po vzniku upravené pro osazení souborem barokních soch Čtrnácti sv. pomocníků (dnes bohužel jen torzálního). Ty společně s doloženými údaji kostelních účtů dokládají jejich lokálně rozvinutý kult po období minimálně 18. století v míře zastiňující význam původního kostelního patrocinia sv. Barbory včetně funkce filiálního hřbitovního kostela. Zjištění tohoto kultovního ohniska je významné i ve vztahu k oblasti, kde na rozdíl od západní části severních Čech

nenabyl takového rozšíření. Ke zhodnocení interiéru kostela po hudebně akustické stránce přispěly i roku 1765 pořízené rokokové varhany, dnes jediný severočeský dochovaný jednomanuálový nástroj J. Rusche z raného období působnosti před jeho přesídlením do Litoměřic. Ten i přes dílčí problematické úpravy je stále nástrojem vhodným pro interpretaci dobově odpovídající varhanní literatury jihoněmeckého okruhu. Zmíněné pozůstatky vybavení interiéru jsou také dokladem počátků později velkorysých fundátorských aktivit rodu Kouniců vůči sakrálním objektům na jejich panství doložitelných ve vztahu ke zbudování kostela v Pavlovicích v letech 1697–1699 a ke kostelům sv. Kříže či Všech svatých v České Lípě na přelomu 17.–18. století. Ty byly opodstatněny také funkcí kostela jako rodového pohřebiště dovršenou zbudováním přístavby klasicistní kounicovské hrobky k presbytáři roku 1803.

Areál kostela i se zvonicí a sochařskou výzdobou přístupového schodiště je v neposlední řadě také významným krajinným prvkem dotvářejícím vzhled krajinné památkové zóny Zahrádecko.